

קה הוא — לפי באַרנהאם — הכשרון לארגן את הייצור ארגון המוני ומודרני. והרחבת מנגנון הייצור במלחמת העולם השנייה תוכנית. הכשרון הזה היה הגורם העיקרי לנצחון, אבל הוא לא הספיק לפתור את הבעיות המדיניות ולעמוד בפני התקפה עולמית של הקומוניזם המבקש להרחיב גבולותיו ולהדור לארצות שבהן לא היתה לו דריסת רגל... באַרנהאם קורא איפוא לא רק להיכון למלחמה. דיבור זה לא תמצא בספרו. מטרתו היא ההכנה הפוליטית של המערכה הגדולה, ביחוד בתוך ארצות הברית.

קריאת הספר אין בה כדי לעודד את הרוח. מחברו רואה הכל ראייה אכסלחזיבית לאור קצוות אידיאולוגיים ומעצמות המתגוששות על השלטון, וממילא הוא מגיע לידי יאוש שבתפיסה חד-צדדית, עברו הזמנים שספר פוליטי, ואפילו הוא חד-צדדי, היה מסיים בהבעת תקווה, כי תימצא הדרך למניעת המלחמה הבאה. עברו הזמנים שימי השלום היו כדבר הנראה באופק. כיום שוב אין מדברים על מלחמה בלבד, — מדברים על חורבן האנושות, ואף אין טורח חים לבקש מוצא. מספרים על אינשטיין שנשאל, איזהו הנשק שיופיע במלחמה הבאה, הוא השיב שאינו יודע, אך הוסיף, שידוע הוא מה יהיה הנשק במלחמת העולם הרביעית: אז ישתמשו באטומים.

העם ביצירת פרוץ ופראנס

א. שאנגן

כתבים מאת י. ל. פרוץ, כרכים א', ב' — הוצאת „דביר“ ת"א תש"ח

פרוץ, בעל הסיפורים „מפי העם“ וסיפורי החסידות — האם חלקו עם האושפיזין המרובים בספר רוח העברית, שעבר זמנם ובטלה תורתם, או שמא היה מאותם יחידי־סגולה, שתורתם מתקיימת והיא מורשה לבאים?

ביקש פרוץ את כתר האמנות הטהורה, שיצירתה תלויה במשב השירה בלבד — וביקש לקנא לרעיון ולמגמה, שיסודם באינטלקט, בשכלי הטהור. ביצירתו שימשו, איפוא, שני יסודות מנוגדים, שמויגתם אינה נעשית בהיסח־הרעת. הוירטואנו שבו בא להרעיד נימים איראציונאליות בדרכים שראשיתן במחשבה, הבוחר בדרך זו, אי אפשר לו שיצליח בלא שיעמיק לחדור, ואמנם נכשל פרוץ לפעמים בדרך זו, אם נהירים היו לו כל שבילי הצימצום, לא ידע מימי את סוד הריכוז ממש, שהוא תנאי קודם לעומק החדירה, אין לך דבר רחוק יותר מאישיותו של פרוץ מאשר הריכוז.

הקמת אימפריה עולמית; האימפריה הזאת תשמור לעצמה את זכות השימוש בנשק אטומי ובכוחה של זו תשליט שלום בעולם. יש רק שני מועמדים לשלטון העולמי: רוסיה ואמריקה. רוסיה, בעזרת התנועה הקומוניסטית, שואפת לשלטון על העולם אף מצאה את הצורה המתאימה לכך: הברית העולמית של הרפובליקות הסובייטיות. הרואים את הקומוניזם הערמי כפתרון מתאים לבעיות הפוליטיות והחברתיות חייבים להלחם להגשמת המטרה הזאת. האחרים, הרואים את שלטון הקומוניזם כאסון, חייבים למנוע את השתלטותו. אי אפשר למנוע את המלחמה — שהרי הקומוניזם לא יוותר על שאיפתו להרחיב את גבולותיו. אפשר אולי להשהות את בוא המלחמה אף ראוי לצמצם את שטח התפשטותה של האימפריה הקומוניסטית. אך אי־אפשר ל„פייס“ אותה. כצעד ראשון להקמת האימפריה האמריקנית מציע באַרנהאם את איחודן של ארצות הברית והאימפריה הבריטית, עד כאן תורת באַרנהאם.

אילו כתב את הספר תנוה ובדומה לו סופר ימני, לא היתה כאן כל פליאה, אבל באַרנהאם הוא קומניסט לשעבר. הוא ראה את הקולקטיביזציה כהכרח, הוא לא היה מן המטיפים לאורח־החיים של אמריקה כהצלה יחידה לעולם. מה אירע כאן? מה גרם לשרי נוי קיצוני כזה? אירע לבאַרנהאם מה שאירע לרבים מחסידי הסובייטים. הוא נרתע־נבעת מפני ההתפתחות ברוסיה עצמה. אין להבין את ספרו, מבלי לזכור את הספרים, ובתוכם סיפורי הנועות, שנכתבו על רוסיה בשנים האחרונות. מספר החסידים היראים את בוא הגואל הולך ורב, הולכים ורבים הללו שסבורים כי צורת השלטון ברוסיה כיום אינה מקרה יוצא־דופן, אלא היא בתה החוקית של האידיאולוגיה הקומוניסטית, והללו מבקשים לעשות נפשות להשקפתם בציבור האמריקני, להזהירו מפני הפיזוס ולהכין לבו לבחירה המרה שלפניו: למלחמה.

אולי החלק המענין ביותר בספרו של באַרנהאם הוא זה הדן בארצות הברית. לא כפטריוט אמריקני רגיל ידבר באַרנהאם, הבקורת על האמריקנים ועל מדיניותם קשה עד להחריד. אין לארצות הברית כל מדיניות־חוץ. אמריקה היא אמנם המדינה החוקה שבעולם, ובידה המנגנון התעשייתי הגדול ביותר שידע העולם; אבל התפתחותה של אמריקה היתה מהירה כל כך שלא היתה לה שהות לפתח תרבות, מסורת, ולהתקין את האומה הצעירה והגדולה הזאת להתערבות של ממש במדיניות הבין־לאומית, ולא כל שכן לארגון האימפריה העולמית, שהיא, לדברי באַרנהאם, צו השעה.

כשרונה המובהק והבלתי מוגבל כמעט של אמרי-

מויגה מעין זו מצא גם פרץ בסיפורו הנודע „עושה ה' נס לאות". האמן מתכנן לאינדיבידואליזם האנוכי שלו ויורד מן האולימפוס האסטיטי המסוגר. הוא בא מ„לונדון" אל העיירה שבווהלין. השכל השנון נפגש פנים אל פנים עם האמונה העממית, הזכה והתמה והמעורפלת בסודותיה. יכול הוא להרוס אותה בהבל־פיה, שזו דרכו של האינטלקט עם האמונה, וחיידושו של פרץ הוא בזה, שאינו הורס אותה אלא מבקש נתיב אליה, כדי שיוכל לשרת לפניו — הוא, האמן. ועל פי הכלל, קבלה בידיו מאנטול פראנס, ובניגוד למספרים הצפוניים ומחיקהם בצרפת, מוצא פרץ במי־תוס היהודי העממי, ואף במנטאליות היהודית העממית, שכל טוב ואהבה טבעית ליושר. אפילו האירוניה הדקה, שאי־אפשר לאינטלקט בלעדיה, באה לגלות את החיוב הגדול שבפרימיטיביזם העממי, אם גם האירוניה והפרימיטיביזם הם שנים שסותרים זה את זה. הרי כאן מויגה נוספת של ניגודים נצחיים. וכשם שנעשה בירי פראנס נסיון יחיד במינו לגילוי ההומאניזם האירופי, כן נעשה בירי פרץ הנסיון לגילוי ההומאניזם היהודי, שנושאו הן שכבות מסוימות בלבד, מפני שהומאניזם זה חי באמונת העם ובאגדותיו המופלאות. לפיכך מעיו לצאת סופר ראציונאליסטי וללמד זכות על עולם־האגדה, מפני שבו נתגלה לו האדם בטהרו הראשון, טהור זה שאינו יכול להתגלות מחוצה לו, ואולם ההומאיניסט, מטבע הדברים, מלחמה לו בדוגמה הדתית, ואפילו היא חלק מעולם האגדה. הדוגמה בכל לבושיה משמשת תריס לשקרים מוסכמים, ואילו גילוי של פרץ, כגילוי של אנטול פראנס, מותנה בהסרת אותו פרוגד של המוסכס והמקובל. מה שעושה פראנס בדוגמה הנוצרית, עושה פרץ בדוגמה היהודית — מבקשים להחריבה, כדי לצרף את עולמם מסיגים. וכך נמצאו השנים חורים ומגשרים את הניגודים: עולם האגדה מופרד מן הדוגמה — המיתוס מתעלה והדוגמה יורדת.

גישורים זעירים אלה מצטרפים לגישור אחד והוא העיקר: היסודות הפוזיטיביסטיים משתרגים על אותם היסודות הספיריטואליסטיים, שיפים הם להשיג תרבות זו. דבר זה למד ממשפטו של ז'ירום קואניאר, גבורו הידוע של אנטול פראנס: „מי שבא לשרת את האדם צריך שינשא על כנפי ההתלהבות". ובזה גם הוחזר הקשר האורגאני שבין סיפורי החסידות של פרץ לבין סיפורי העם שלה. כאן נעשה גם סייג לסאטירה, שלא תתגלגל לציניזם. פראנס עצמו לא נשמר תמיד מעירוב התחומים. לעומת זה, נזהר בזה פרץ. לעולם לא תמצא אותו כוחס סאטירה בציניזם. ונושאו היחיד של אותו חיוב בונה ביהדות היה

בעצם ישותו טברעות הנטיות הרבי־גויות המנוגדות. מלבד הניגוד האופיני שבין ספונטאניות לאינטלקטואליזם, הרי אנו מוצאים בפרץ מספר סאטירי ומשורר טראגי, מורד ומוראליסטן, פוזיטיביסט ומיסטיקן, בניגודים אלה היה פרץ, קודם כל, בן נאמן לתקופתו. ימי ההתקוממות נגד הנאיטוראליזם מצוינים בשפע של ניגודים מתוך סתירה ובנין, ככל תקופת־מעבר. בצד התגובה האידיאליסטית, קובה לו הפוזיטיביזם את עולמו, שניהם פונים עורף לנאטוראליזם ושניהם ניזונים ממנה. בין אותם הקטבים נבלע גם פרץ. בכוח עצמו הכיר, שהנאיטוראליזם אבד עליו כלה, ואולם את הדרך המוליכה מפוזיטיביזם לאידיאליזם הראה לו אנטול פראנס. שכן הצרפתי במקומו ופרץ במקומו, ביטלו מסורת מקודשת על דורות של סיפור הפלאים, שמקורו בפולקלור.

ההשקפה המסורתית על איש־העם חושלה בספרות הצפונית. היא התימרה לתשוקה באגדותיה את כל מניעי־חיינו הבלתי־מודעים של עמ־הארץ, אך לא מצאה בו אלא צד אחד של מוסר־האדנות, את האימפולס הטבעי להתאכזרות, אכן, החברה המדינית אינה יכולה לעמוד באימפולסים מסוג זה, אך רבים סגדו לפני אותן הנטיות של ה„עמך" וביקשו לעקור את אלהי המדינה המצוה על מוסר־עבדים, שאינו הולט את מאוייו של איש־הצפון, האחים גרים, אנדרסן, נורויה, נארוואל ואפילו באלזאק, מצאו אמת צפונית זו באגדות־העם, שבהן מתגלה, כביכול, האדם האמתי ללא כחל ושרק, ומאחר שחדרו אל רובדי־נפשו של איש־ההמון בתקופה שאינה מחפה על מתשבותיה הפרימיטיביות־האמתיות בדיבורי עקיפין, לא מצאו בו אלא נסיה טבעית אל ההתעללות, דעה זו נתקדשה על בעלי סיפור הפלאים העממי עד היום הזה. היא משמשת, במידה מרוכה, קנת־מידה לחכמי המיתולוגיה של העמים ולעורכי האנתולוגיות של הסיפור העממי, ביתר האנגלי (אדמן דאלו) והצרפתי (פייר קאסטקס). גילוי הבלתי־מדע שבנפש ההמון נתפרש כחישוף תאוות הסאדזים המקננות בו. לפנינו שלילה מסקנית של החיוב הגדול, שנתגלה לתלמידי רוסו בפרימיטיביזם.

אנטול פראנס היה מן המעטים, שהעזו לכפור בעיקר מיתולוגי זה, הוא קבע את מקומו של החיוב החברתי ושיבצו באגדות הדתיות, בנסיבות המסתורין ואפילו באפואיאווה של הסיגוף.

בדרך זו הגיע פראנס למויגתם של שני הניגודים הנצחיים: העם והאמן, האינטלקט והאמונה ההמונית.

זה מדעת. אין הוא הושש מפני מלים, לא פיוטיות. לפני משורר-אמת אין מלים פסולות ומכוערות. בולט-לאב לאשמיאן. היהודי ממושף, הוא גדול הליריקנים הפולנים בדורנו. הרעה בכשפיו, כיצד מלים של חולין-שבהולין מבהיקות בשבעת צבעי הקשת שעה שהן ניטעות במקומן הנאה להן. והן כולנו יודעים עז כמה "ורדים" ו"ירח", ומלים נאות כיוצא באלו, ריחן נבאש כשהן משמשות שלא כדרךן ושלא במקומן. בלעילעס אין הניבים הבלתי-פיוטיים גורעים מן הערך השירי — אדרבה, שירו נעשה ארצי יותר, מוצק יותר על ידי כך.

הפיכות, מלחמות, פורעניות, כולן חומר ביד המ-שורר. אלמלא קישונו לא היה ביאליק כותב "בעיר ההרגה". אלמלא המהפכה, לא היה אלכסנדר בלוק שר "שנים עשר". מזבח העקדה באירוסה עורר את א. לעילעס לכתוב כמה וכמה דברי-שירה. בעק-שנות-נעורים טבל בן הששים כמעט את המציאות הלהטת בכור רוחו. הוא צר איתה כפי שעלתה במח-שבה לפניו — יצוקה בשיש שוטף, מושלמת בדמותה, הרמוניה של תוכן וצורה. שכבת השיש מקפאה את התוכן וגותנת לו חיי-עולם, ככל שהשכבה קרה יותר, כבירה יותר, כן יארכו חיי הרעיון.

קראו נא את שיירי-הפסילים של לעילעס "הור-דוט", "משה", "שלושה יהודים", "שלמה מולכו שר לפני שריפתו", "יהודי על הים" — ובלבכם ישארו זמן רב בתיקול ובת-דיוקן של פסילי רודאן. בשיר "יהודי על הים" ילהם המשורר בצוחתא עם השריד האחרון ממאת היהודים המורדפים מהוף אל חוף והוא מציג את "חולשתו האחרונה" לפני שערי מרום שננ-עלו:

ער איז ארויף אויף העכסטער מאַסט און
דאַרט זיך צוגעבונדן.

פאַרקלעמט די ליפן זיינע פעסט, זיך
זעלבערט אָנגעצונדן.

און ס'ברענט דער ייד אין מיטן ים —
אַ ברענענדיקער פּאַקל,

פון גאַנצן ווילן וועלט-באַשאַף —
דער באַנדיקער סך-הכל.

פון אַלץ ווערט קויל און בערגער אַש
זיך טורעמען און הורבען.

די ערד האָט לעבן ניש געקאַנט און איז
געוואָרן חורבן.

נאָר אויף דעם ים ברענט אַלץ דער ייד —
אַ ליכט אין ריון-בעכער.

די סונקען פליען איצט אַרויף און רייסן זיך
אַלץ העכער.

לפרץ ה-עמד" היהודי. החסירות היא תנועת המונים וניגונה הפנימי משמש נגוד לראצינאליזם של ה-מתנגדות שאינה בונה, אלא הורסת בעצם אולת-יה. החסירות, בתפיסתו של פרץ, בונה לאישי-המון היהודי אותם עולמות, שסדרי התברה הקיימים מנעו ממנו, אדם מישראל, שחי במצוקה כלכלית ומדינית, צריך להם לאותם העולמות, שמחיים בו את הנשמה היתרה, את הטוהר המוסרי והכוננות לסבול לשם קיום דברי-מצוה.

יהודי על הים

א. סוצקבר

אַ ייד אויפן ים מאת א. לעילעס.
ביכער-פּאַרלאַנג, ציקאַ, ניו-יאָרק,
318 עמ'.
ספר-שיריו החדש של א. לעילעס (לאה'ליס)

"יהודי על הים" החזירני למעין השירה היהודית ממנו נותקתי על ידי שנות הגיטו, המלחמה והנדודים. שיריו של לעילעס היו מרעשיים אותי תמיד במוסיקה החריפה, הכפורית, ואם תמצא לומר, האינטלקטואלית, שבהם, הנכנסת לא רק לאונים, — אלא למבוכן איך הקר-לו של הנפש, נכנסת — ושוהה.

השירים והפואימות בספר החדש נכתבו בעשר השנים האחרונות — תקופה שמלבד יתר מעשי תקפה ואימתה יצאה תוצץ כנגד דבר האמנות וההשיכה על השירה את עולמה, תאב הייתי איפוא לקרוא עכשיו, לאחר כל השינוי שונתנו טעמנו ודעותינו, ספר חדש מאת א. לעילעס — אחד מגדולי משוררינו בלשון איריש ומן המקוריים שבהם. האם לא הטילה המלחמה ארסה בשירתו? האם לא הקדירה את עינו? ואף זאת: האם כושר קליטתו של הקורא, כשהיה? האם לא קהו חושינו בתוך החרבות?

אילמלא השירה, לא הייתי יודע אם יש אלהים, אמר, כמדומה, אנטול פראנס. על כן שמחתי משנה שמתה בראותי, עם קריאת "יהודי על הים", כי חלודת המלחמה לא אכלה את שירת המשורר, והיא גדולה מתקוותה, והקורא חש בגדולתה.

מה הם נושאי שיריו של לעילעס? בעיני, אודה, אין לדבר זה חשיבות יתרה. עומק המחשבה, תואם הניב וצילוריותו — זהו לאמיתו של דבר, נושא השיר הטוב. הענינים אשר הזמן משליך לפני המשורר לא ישפרוהו ולא יקפחוהו. משורר כלעילעס אינו נצרך לתוכן "חזק", הוא נטל משנות הסער את אשר לו. בחירת ניביו של לעילעס בריאה וגרעינית. בחי